

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการจัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน กรณีศึกษา ค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของ เยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมในค่ายคุณธรรม รวมทั้งความคาดหวังของเยาวชนและผู้ปกครองที่เข้า รับการอบรมต่อโครงการค่ายคุณธรรม ตลอดจนถึงกระบวนการจัดเกลาทางสังคมที่พระภิกษุสงฆ์ ใช้กับเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมในค่ายคุณธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงกระบวนการการ จัดเกลาที่พระภิกษุสงฆ์ใช้กับเยาวชน และผลที่ได้รับจากกระบวนการดังกล่าว อันจะเป็นข้อมูล สำหรับการพิจารณาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

ระเบียบวิธีการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเกลาทางสังคม แนวคิด เกี่ยวกับบทบาท และบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ ซึ่ง ในการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ โครงการค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ จังหวัด เชียงใหม่ สำหรับวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลนั้นใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบไม่มี โครงสร้าง โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และวิธีการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นการให้ผู้ถูกวิจัย ได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะร่วมกัน กลุ่มผู้ถูกวิจัยประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ที่มีบทบาท ในการดำเนินการจัดเกลาแก่เยาวชนในค่ายคุณธรรม เยาวชนที่เข้ารับการอบรมในค่ายคุณธรรม ผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้ารับการอบรม ครูอาจารย์และผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมการ อบรม ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชนโดยค่ายคุณธรรม วัดอุโมงค์ ในการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการแยกแยะข้อมูลออกเป็น หมวดหมู่ และโยงความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ โดยการยึดกรอบความคิดแบบองค์รวม (Holistic View)

สรุปสาระสำคัญของการวิจัย

ด้วยอุดมการณ์ของวัดและพระสงฆ์ในวัด ที่มุ่งเน้นการแสวงหาแนวทางในการเผยแผ่พระธรรมสู่ประชาชน จึงได้มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระธรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่หลากหลาย เพื่อมุ่งหวังให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนั้นยังเป็นการพยายามร่วมกันของพระสงฆ์ในการแสดงบทบาทการเป็นผู้นำในการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน ซึ่งบทบาทดังกล่าวเคยเป็นบทบาทที่โดดเด่นของพระสงฆ์ หากแต่ในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมทำให้สังคมสงฆ์อ่อนแอและถูกริดทอนบทบาทและความสำคัญในฐานะความเป็นผู้นำในการขัดเกลาคูณธรรมแก่สังคม ด้วยความพยายามกระทำเพื่อตอบแทนสังคมและรักษามรดกในสถานภาพของพระสงฆ์ ทำให้โครงการค่ายคุณธรรมถือกำเนิดขึ้นและนับว่า เป็นโครงการหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในการดำเนินการเพื่อการเผยแผ่พระธรรมในเชิงลึกแก่ประชาชนทั้งนี้โครงการนี้ได้เน้นหนักให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายเยาวชน โดยประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดเพื่อจัดทำกรอบรมขัดเกลาคูณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาคูณธรรมจริยธรรม ซึ่งจากระยะเวลาในการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่า ได้ทำการขัดเกลาคูณธรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม สติสัมปชัญญะ และระเบียบวินัย การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการ และหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก่เยาวชน และสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนในสถานภาพและบทบาทของสงฆ์ และได้รับการยอมรับว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการในการขัดเกลาคูณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน และมีความสอดคล้องกับสภาพของเยาวชน สังคม การศึกษา ภายใต้อิทธิพลที่เหมาะสมในสถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์

ภูมิหลังของเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรม

ภูมิหลังของเยาวชนประกอบด้วยภูมิหลังทางสภาพแวดล้อมซึ่งหมายถึง สภาพภูมิฐานะที่เยาวชนอาศัยและเติบโต เพราะเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลในการปลูกฝังระบบความคิด ความเชื่อ และทัศนคติ ซึ่งมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชน รวมทั้งทัศนคติความคาดหวังต่อศาสนาและบทบาทของพระสงฆ์ ทั้งนี้จากสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวิถีชีวิตในชนบท ทำให้เยาวชนที่อาศัยอยู่ในชนบทจะมีโอกาสได้รับการขัดเกลาคูณธรรมและพฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

และวิธีปฏิบัติ ทางศาสนามากกว่าชาวชนที่เจริญเติบโตในสังคมเมือง นอกจากนั้นภูมิหลังทางครอบครัวก็มีอิทธิพลสำคัญต่อชาวชน กล่าวคือ ชาวชนที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีความพร้อมทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และมีความอบอุ่นในครอบครัว มักจะได้รับการกล่อมเกลาแนวคิดอุดมการณ์และวิธีการปฏิบัติทางศาสนา รวมทั้งระดับการศึกษาของบิดามารดาก็ยังมีอิทธิพลต่อระบบคิด ความเชื่อทางศาสนาของชาวชน ซึ่งถ้าบิดามารดามีการศึกษาในระดับสูงจะมีการสนับสนุนให้ชาวชนศึกษาค้นคว้าแนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนา เช่นเดียวกับชาวชนที่เติบโตจากครอบครัวชาย ซึ่งมีความรู้ผู้ใหญ่เช่นปู่ย่าตายายอาศัยอยู่รวม จะมีโอกาสในการเรียนรู้ซึมซับแนวคิด ความเชื่อ และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา รวมทั้งจะให้การศรัทธา และยอมรับในบทบาทของพระสงฆ์ นอกจากนั้นภูมิหลังทางด้านศาสนาก็มีความสำคัญต่อแนวคิดเกี่ยวกับการเข้าค่ายคุณธรรมของชาวชน โดยเฉพาะการที่ชาวชนมาจากครอบครัวที่มีความเชื่อทางศาสนาอื่น ๆ เช่น อิสลาม หรือ คริสต์ อันจะเป็นพื้นฐานต่อทัศนคติและความสนใจของชาวชนที่มีต่อการเข้าค่ายคุณธรรม ภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องของสถานภาพทางเพศก็เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่งต่อทัศนคติและความคาดหวังของชาวชนต่อการเข้าค่ายคุณธรรม ซึ่งพบว่า ชาวชนเพศหญิงจะให้ความสนใจในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อและระบบคุณค่าทางศาสนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตมากกว่าชาวชนชาย รวมทั้งยังมีพื้นฐานทางอารมณ์ที่ละเอียดอ่อน ทำให้มีแง่คิดและมุมมองในการมองเรื่องราวต่าง ๆ ทางสังคมและคุณธรรมได้ลึกซึ้งกว่าเพศชาย ทำให้ชาวชนที่เป็นเพศหญิงให้ความสนใจในการเข้ารับการฝึกอบรมในค่ายคุณธรรม และมีการตั้งความคาดหวังต่อบทบาทของพระสงฆ์ที่จะทำหน้าที่ในการขัดเกลาคุณธรรม และสิ่งที่คาดว่าจะได้รับการอบรมมากกว่าชาวชนชาย

ความคาดหวังของชาวชนและผู้ปกครองที่เข้ารับการฝึกอบรมต่อโครงการค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์

ความคาดหวังของชาวชนและผู้ปกครองมีความเกี่ยวข้องกับภูมิหลังและประสบการณ์เดิมของชาวชนเกี่ยวกับการได้รับการกล่อมเกลาแนวคิด ความเชื่อ ความศรัทธาในอุดมการณ์ทางศาสนา รวมทั้งการมีโอกาสสัมผัสบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ จึงมีผลต่อทัศนคติของชาวชนต่อ

การเข้าค่ายคุณธรรม รวมทั้งแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเยาวชน ซึ่งความคาดหวังของเยาวชนประกอบ ด้วย ความคาดหวังก่อนเข้ารับการฝึกอบรม ในส่วนของเยาวชนที่มีความเชื่อ ความศรัทธาที่ลึกซึ้ง ต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ หรือเคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ของการเข้าค่ายคุณธรรมที่มีต่อ วิธีชีวิตในปัจจุบันของตนเองจะให้ความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและตั้งความ คาดหวังถึงผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ ซึ่งเยาวชนกลุ่มนี้จะมี ความตั้งใจจริงในการปฏิบัติ กิจกรรมเพื่อการขัดเกลาทางสังคมตามที่กำหนดไว้ ส่วนเยาวชนที่ขาดความคาดหวังต่อ ประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากการอบรม จะมีปฏิกริยาเรียบเฉย ขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้ารับ การอบรม และเยาวชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคยได้รับประสบการณ์ หรือข้อมูลเชิงลบต่อการเข้าค่ายจะ มีปฏิกริยาขับข้องใจ และขาดความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ในระหว่างที่การอบรมผ่านไป ระยะเวลาหนึ่ง เยาวชนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงความคาดหวัง โดยเฉพาะในกลุ่มที่ไม่มีแรงจูงใจในการ เนียนรู้ จะเริ่มเกิดความสนใจในการเรียนรู้ เพราะการได้มีโอกาสสัมผัสจากการปฏิบัติจริงและรับ ทราบข้อมูลที่ดีคิดว่ามีความสอดคล้องกับตนเอง จึงทำให้มีความสนใจในการเรียนรู้และการเข้าร่วม กิจกรรมมากขึ้น และภายหลังจากการอบรมเยาวชนได้นำความรู้ที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวัน ทั้งเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพทางด้านอารมณ์ สังคม และการศึกษาของตนเอง รวมทั้ง ยังให้คำแนะนำแก่บุคคลอื่น จึงทำให้เยาวชนที่ผ่านการอบรมเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเข้าค่าย คุณธรรม เช่นเดียวกับผู้ปกครองของเยาวชน ซึ่งเมื่อรับทราบว่า บุตรหลานจะมีโอกาสได้รับการ ฝึกอบรมจากค่ายคุณธรรม โดยมีพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้ทำหน้าที่ในการขัดเกลา ต่างมีความ พึงพอใจ และตั้งความคาดหวังว่า การเข้าค่ายคุณธรรมจะเป็นโอกาสอันดีในการพัฒนาจิตใจ และ พฤติกรรมต่าง ๆ ของบุตรหลาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต จึงให้การสนับสนุนบุตรหลานเพื่อเข้ารับการฝึกอบรม และเมื่อหลังจากบุตรหลานได้ผ่านการฝึก อบรมจากค่ายคุณธรรมแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทำให้เกิดความประทับใจ และ คาดหวังว่า ค่ายคุณธรรมจะเป็นสถานที่พัฒนาคุณภาพของเยาวชนในอนาคต

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่พระภิกษุสงฆ์ใช้กับเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมในค่าย คุณธรรม

ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการขัดเกลาเยาวชนนั้น ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นวิธีการในการขัดเกลา ซึ่งได้มีการกำหนดเป็นหลักการและแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน และประกอบด้วยการขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการขัดเกลาทางอ้อมนั้น ประกอบด้วยการใช้กฎระเบียบของค่ายต่าง ๆ เพื่อการขัดเกลาทางอ้อม ซึ่งเป็นการขัดเกลาจากการที่เยาวชนได้ปฏิบัติจริง และในแต่ละข้อกำหนดนั้นล้วนแทรกสอดหลักธรรมะที่แตกต่าง ๆ กัน นอกจากนั้นยังมีการเสริมแรงจิตใจในการขัดเกลาในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้การขัดเกลาทางตรงและทางอ้อมสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น ในส่วนของการขัดเกลาทางตรงที่เยาวชนได้รับคือ การเรียนรู้จากการบรรยายธรรมะของพระสงฆ์ หรือการทำกิจกรรมในระหว่างการบรรยาย

สำหรับในส่วนของหลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรมประกอบด้วยหลักสูตรที่เป็นทั้งส่วนวิชาการและส่วนของการปฏิบัติ โดยมีเนื้อหาสาระและขอบเขตของวิชาสอดคล้องกับลักษณะพื้นฐานของเยาวชนที่เข้ารับการอบรม และเป็นหลักสูตรที่ค่อนข้างมีความยืดหยุ่น สามารถปรับตามสถานการณ์ทางสังคมและความต้องการตลอดจนสภาพพื้นฐานของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การใช้สติและวินัยในการควบคุมตนเอง โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง กาย วาจา ใจ จากการฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดทักษะและปัญญา

และในส่วนของแนวคิดและอุดมการณ์ในการดำเนินงานนั้น โครงการค่ายคุณธรรมเกิดจากความตระหนักในหน้าที่และบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการดำรงพระพุทธศาสนา และการทำงานเพื่อตอบแทนสังคมสังคม ซึ่งพระสงฆ์ที่ร่วมในโครงการของค่ายนั้น มีการดำเนินบทบาทในสองลักษณะคือ การปฏิบัติในเชิงโลกุตระธรรมที่มุ่งการศึกษาปฏิบัติเพื่อความสงบทางจิตใจอันจะนำไปสู่การหลุดพ้น และการปฏิบัติทางโลกียธรรมซึ่งยังมีความเกี่ยวพันห่วงใยต่อสังคม ด้วยแนวคิดทั้งสองกระแสระหว่างการแสวงหาความสงบทางจิตกับความห่วงใยในสังคมเป็นอุดมการณ์หลักในการทำงานของพระสงฆ์ โดยเฉพาะความคิดห่วงใยในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมของระบบทุนนิยม ซึ่งอาจเกิดความสับสนในการดำเนินชีวิต จึงมุ่ง

เน้นบทบาทการทำงานเผยแพร่วรรณะให้แก่ประชาชนด้วยการดำเนินตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาที่เน้นการเสียดสละเพื่อผู้อื่นเป็นสำคัญ ประกอบกับความต้องการในการพัฒนาสังคมในอนาคตในเป็นสังคมที่สันติสุข จึงได้มุ่งเน้นที่การพัฒนาเยาวชน โดยมีแนวทางในการดำเนินการเชิงลึกซึ่งเป็นการผสมระหว่างการเรียนรู้ทางหลักวิชาการและการเรียนรู้ในทางปฏิบัติ ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมและการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับแนวคิดในการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการใช้สื่อบุคคลที่มีอยู่ตามธรรมชาติคือ การใช้กาย วาจา และใจ เป็นสื่อสำคัญในการขัดเกลา หลักเกี่ยวกับการใช้สื่อและนวัตกรรมสมัยใหม่ต่าง ๆ ทั้งและในส่วนของผู้ร่วมดำเนินการ ได้มุ่งเน้นทำความเข้าใจร่วมกันภายใต้แนวคิดเดียวกัน นอกจากนั้นสิ่งสำคัญของการทำงานคือการสะท้อนถึงแนวคิดของความพยายามในการฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ในสังคม ซึ่งได้เฝ้าระวังจนแทบสูญสลายให้กลับขึ้นมาบทบาท และได้รับการยอมรับอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อการดำรงอยู่ของความสำคัญของพระสงฆ์นั่นเอง ทั้งยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยเชื่อว่า คนทุกคนพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการอบรมขัดเกลาที่เหมาะสม ไม่ว่า คนจะมีพื้นฐานที่แตกต่างเช่นไรแต่ทุกคนสามารถเป็นคนดีและมีธรรมะได้ หากมีโอกาสในการเรียนรู้และได้รับการเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสม หรือการเรียนรู้ที่ แท้จริงนั้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้นั้น ต้องเป็นการเรียนรู้ที่ก่อเกิดจากสติปัญญา การคิดวิเคราะห์ และการคิดวิเคราะห์โดยสติปัญญาจะเกิดได้หากเป็นการเรียนรู้จากการกระทำและเป็นการเรียนรู้ด้วยความสำรวมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ จึงทำให้เกิดแนวคิดของการวางกฎระเบียบการฝึกอบรมที่เคร่งครัด และแนวคิดอีกประการหนึ่งที่สำคัญของค่ายคุณธรรมคือ การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สนับสนุนหรือเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ นั่นคือ การใช้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาธรรมะให้แก่เยาวชนเพื่อให้เกิดความซึมซาบและตระหนัก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาและพฤติกรรมในที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการขัดเกลากายทางสังคมแก่เยาวชน กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอูโมงค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมในค่ายคุณธรรม รวมทั้งความคาดหวังของเยาวชนและผู้ปกครองที่เข้ารับการอบรมต่อโครงการค่ายคุณธรรม ตลอดจนถึงกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมที่พระภิกษุสงฆ์ใช้กับเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมในค่ายคุณธรรม ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยตามประเด็นหัวข้อต่าง ๆ ที่กำหนดไว้นั้นสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ภูมิหลังของเยาวชนมีอิทธิพลต่อระบบคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง และการแสดงพฤติกรรมทางสังคมเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางสังคมคือ สภาพลำเนาที่อาศัยและเติบโต ซึ่งหากเยาวชนเติบโตและอาศัยอยู่ในภูมิลำเนาชนบทจะมีโอกาสได้รับการขัดเกลาปลูกฝังความคิด ความเชื่อและวิธีปฏิบัติทางศาสนามากกว่าเยาวชนที่อยู่ในชุมชนเมือง จึงทำให้เยาวชนเหล่านี้มีความคาดหวังที่ดีต่อการเข้าค่ายคุณธรรม เช่นเดียวกับสภาพของครอบครัวอันได้แก่ภาวะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม และการศึกษาของผู้ปกครอง จะมีผลต่อการสนับสนุนให้เยาวชนเกิดความสนใจศึกษาศาสนา ตลอดจนสถานภาพทางเพศของเยาวชนซึ่งพบว่า เพศหญิงจะให้ความสนใจในการศึกษาเรื่องของความเชื่อ ระบบคุณค่าทางศาสนามากกว่าเยาวชนชาย ด้วยภูมิหลังที่แตกต่างเหล่านี้ มีผลต่อความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ที่เยาวชนมีต่อศาสนา รวมทั้งการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพราะว่า ภูมิหลังของเยาวชน จะเป็นการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งเกิดจากการได้รับการขัดเกลาครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา และกลุ่มเพื่อน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการขัดเกลากายทางสังคมที่ สุพัตรา สุภาพ (2522, หน้า 80) ซึ่งมองกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมว่า เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาตนเอง ทั้งนี้การขัดเกลาอาจอยู่ในรูปแบบของการอบรมสั่งสอนโดยตรง เพื่อเป็นการมุ่งเน้นให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและถูกต้องตามสถานการณ์ที่วางไว้ ซึ่งมักจะพบเห็นได้ตามครอบครัว โรงเรียนและวัด และการอบรมสั่งสอนโดยทางอ้อม เป็นสถานการณ์ที่เกิดการเรียนรู้หรือโดยธรรมชาติของบุคคล เพื่อการ

ปฏิบัติที่เหมาะสมและได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับตัวแทนที่ทำหน้าที่ในการจัดเกลาทางสังคม ซึ่งTurner (อ้างใน สุพัตรา สุภาพ 2522, หน้า 25) กล่าวไว้ว่า การจัดเกลาทางสังคมจะถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านกลุ่มตัวแทนในการจัดเกลาต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ในการจัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกของกลุ่มคน ซึ่งมีอยู่ 6 กลุ่มคือ ครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มแรกและมีความสำคัญในการจัดเกลาทางสังคมแก่บุคคล อันเป็นการหล่อหลอมพฤติกรรมให้แก่เด็ก จนกลายเป็นลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพ กลุ่มเพื่อน ซึ่งจะถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติให้แก่กัน โรงเรียนซึ่งเป็นลักษณะของการจัดเกลาที่มีแบบแผนหลักสูตร และวัดซึ่งเป็นตัวแทนจัดเกลาด้านคุณค่าทางคุณธรรมศีลธรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชนก็มีอิทธิพลในการจัดเกลาทางสังคมให้แก่บุคคล และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Tallman (อ้างในดุสิต น้าฝน , 2530 , หน้า 28) ซึ่งกล่าวว่า สังคมแต่ละแห่งย่อมมีวิธีการที่แตกต่างกันในการจัดเกลาสมาชิกของตนและวิธีที่ใช้ในแต่ละสังคมก็หลากหลาย ขึ้นอยู่กับสภาพสังคม ถ้าเป็นสังคมชนบทที่มีคนจำนวนน้อยและผู้คนมีความใกล้ชิดกัน มีสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มตัวแทนในการจัดเกลา ก็จะสอนเป็นระบบเดียว ส่งเสริมกันและกัน แต่หลากหลายในสังคมที่ซับซ้อนเช่นสังคมเมือง ที่มีคนอยู่ร่วมกันจำนวนมาก มีความหลากหลาย แตกต่าง ในวิถีความเป็นอยู่ มีการยึดคุณค่าในการดำรงชีวิตแตกต่าง กลุ่มตัวแทนการ จัดเกลาทางสังคม ก็จะมีแบบฉบับเป็นของตนเอง

สำหรับการกำหนดความคาดหวังของเยาวชนต่อการเข้าค่ายคุณธรรม ส่วนหนึ่งเกิดจากการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเข้าค่ายคุณธรรมจากเพื่อน หรือรุ่นพี่ ซึ่งทำให้เยาวชนเกิดทัศนคติต่อการเข้าค่ายที่หลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนค่อนข้างจะมีอิทธิพลต่อมุมมองของเยาวชนต่อการเข้าค่าย ซึ่งหากมีการพูดคุยในเชิงบวกก็จะทำให้เยาวชนมีความคาดหวังที่ดี ส่วนเยาวชนบางส่วนได้รับข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับกฎระเบียบต่าง ๆ จึงทำให้ขาดความสนใจและความคับข้องใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุพัตรา สุภาพ (2522 , หน้า 25) ซึ่งกล่าวว่า กลุ่มเพื่อน มีบทบาทในการจัดเกลาทางสังคมระหว่างกัน เพราะการที่เด็กเริ่มมีเพื่อน จะมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน จึงเป็นการจัดเกลาให้รู้จักระเบียบของสังคม เรียนรู้ในกติกาการเล่น และในกลุ่มเพื่อนต่างฝ่ายก็ต่างถ่ายทอดลักษณะความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติให้แก่กัน

และด้วยความเชื่อในศักยภาพและความเป็นคนของเยาวชน โดยเชื่อว่า เยาวชนทุกคนสามารถเป็นคนดีมีธรรมะได้ หากได้รับการอบรมขัดเกลาที่เหมาะสม เพราะเชื่อว่า ทุกคนอยากเป็นคนดีของครอบครัว ของเพื่อน และของสังคม หากแต่สังคมต้องให้โอกาสเพื่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาของพวกเขาและไม่มีเยาวชนคนใดที่ต้องการการปฏิเสธจากสังคมที่เข้าอาศัยอยู่นั้น การเข้าค่ายคุณธรรมเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถให้การให้โอกาสในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาคุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน ซึ่งแม้ว่า ในเบื้องต้นก่อนที่เยาวชนจะมาเข้าค่ายมีความรู้สึกและความคาดหวังต่อการเข้าค่ายคุณธรรมแตกต่างกัน นั่นก็เป็นเพราะว่า เยาวชนแต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกัน และความต้องการที่แตกต่างกันทำให้เยาวชนมีแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งพบว่า เยาวชนที่ให้ความสนใจต่อการเข้าค่ายเพราะคาดหวังว่า การเข้าค่ายจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ทั้งต่อการดำเนินชีวิตในสังคม และเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาเช่นการได้มีโอกาสฝึกสมาธิในการเรียน หรือการต้องการความรู้เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อแก่บุคคลในครอบครัวหรือบุคคลอื่น อันเป็นเหตุทำให้ได้รับการยอมรับในความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้น ปรากฏการณ์เช่นนี้สอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการซึ่ง Abraham Maslow (อ้างใน อรุณี หรดาณ, 2533 หน้า 207 - 209) ได้กล่าวไว้ว่า การจูงใจก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ โดยเฉพาะแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการส่วนลึกของจิตใจ และเชื่อว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์แสดงออกมานั้น เป็นผลมาจากการต้องการการตอบสนอง ซึ่งความต้องการของมนุษย์แบ่งออกเป็น 5 ขั้น คือ ความต้องการทางกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรักและการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความต้องการความยกย่องนับถือ และความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ความต้องการของมนุษย์จะมีการพัฒนาตามการตอบสนองเป็นลำดับขั้น

ในส่วนของความคาดหวังของผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้ารับการอบรมจากโครงการค่ายคุณธรรม ต่างมีความพึงพอใจที่เยาวชนจะมีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรม เพราะคาดหวังว่าเยาวชนจะเกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงทั้งทางจิตใจ อารมณ์ และการแสดงพฤติกรรมเพราะได้มีโอกาสฝึกอบรมในสภาพแวดล้อมเช่นวัดซึ่งจะสามารถกล่อมเกลาให้เยาวชนเกิดความซึมซับจากสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นยังมีความคาดหวังต่อบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาว่า การ

ที่พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอบรมคุณธรรมแก่เยาวชนมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล เป็นผู้นำทางด้านจริยธรรม และเชื่อว่า จะสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านการปฏิบัติและมีความรู้ทางธรรมะดีพอที่จะเหนี่ยวนำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์ ซึ่งลักษณะของความคาดหวังเช่นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ซึ่ง Mead (อ้าง คุสิต น้ำฝน, 2530, หน้า 29) กล่าวว่า บทบาทเป็นสิ่งถูกกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในสังคม ถูกคาดหวังไว้ว่า บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะมีบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง และบุคคลอื่น ๆ ก็จะถูกคาดหวังบทบาทของผู้ที่อยู่ในสถานะภาพต่าง ๆ ตามที่คิดว่า เป็นค่านิยม บรรทัดฐานที่กำหนดให้มีบทบาทพฤติกรรมนั้น ๆ และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของ Moreno (อ้างใน พินิจ ลาภรณานนท์, 2526, หน้า 25) ซึ่งกล่าวว่า องค์การทางสังคมประกอบด้วยโครงข่ายของบทบาท ซึ่งบังคับและให้แนวทางแก่การกระทำ การที่แต่ละบุคคลในสังคมไปรับตำแหน่ง ที่มีหน้าที่หนึ่งในสถานภาพหนึ่ง หมายถึงการยอมรับรูปแบบพฤติกรรมที่ถูกกำหนดจากตำแหน่ง หน้าที่และสถานภาพนั้น ๆ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ก็คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังไว้

ในส่วนของคุณธรรมและแนวคิดในการดำเนินงานของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน พบว่า พระสงฆ์ที่ร่วมในการดำเนินการดังมีความต้องการจะทำหน้าที่เผยแผ่และดำรงพระพุทธศาสนาในฐานะที่ตนเป็นนักบวช และเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนา และคิดว่า ประชาชนก็คาดหวังให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน และจรรโลงพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องบทบาทที่ สงวน เลิศอรุณ (2522, หน้า 24-25) ได้กล่าวว่า บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่ บุคคลย่อมแสดงบทบาทตามสิทธิและหน้าที่ ตามสถานภาพ ซึ่งการแสดงบทบาทแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ บทบาทที่เป็นจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจไม่เป็นทั้งสองประการ บทบาทที่คาดหวังเป็นบทบาทที่บุคคลอื่นคาดหวังว่าเจ้าของบทบาทควรเป็นเช่นไร และบทบาทตามการรับรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้ว่าคุณเองควรเป็นอย่างไร และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมชาย เหล็กเพชร (2538) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์

งานของพระภิกษุสงฆ์ในฐานะผู้นำพัฒนาชุมชน ซึ่งพบว่า พระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนามีแนวคิดในการทำงานอย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนา คือ การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้รอดพ้นจากความทุกข์ จากการฉ้อฉล แนวทางธรรมะแก่ประชาชน

นอกจากนั้นความตระหนักในการรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นเป็นผู้ที่อยู่ในสถานภาพฐานะที่ได้รับการสนับสนุนด้วยความเชื่อ ความศรัทธาจากประชาชนและสังคม จึงต้องการจะตอบสนองด้วยการทำงานเพื่อสังคมในการสร้างสรรค์สังคมในปัจจุบันและอนาคต โดยการคาดหวังว่า จะพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพทางจิตใจ ทั้งคิดว่า ตนเองอยู่ในสถานภาพของผู้ที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้รักษาศีลธรรม จึงมีความเหมาะสมที่จะทำหน้าที่ในบทบาทดังกล่าว แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ซึ่ง Cooly (อ้างใน คูสิต น้ำฝน, 2530, หน้า 29) ซึ่งกล่าวว่า บุคคลจะใช้คนอื่นเป็นกระจกสะท้อนลักษณะและผลของความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคล เพื่อที่ว่า คนอื่น ๆ ในสังคมมองและคาดหวังตัวเขาอย่างไร และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยซึ่ง สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2534, หน้า 17) กล่าวว่าไว้ว่า พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หากว่าพระสงฆ์ไม่สนใจสังคม ละทิ้งปัญหาสังคม สังคมก็จะมองไม่เห็นความสำคัญของพระสงฆ์ ดังนั้นพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการผดุงสังคมให้ดีขึ้น และต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องแสวงหาสังคมที่ดี โดยพระสงฆ์จะต้องรับรู้ความจริงของสังคม เพื่อการเข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเหมาะสม และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2525, หน้า 57-59) ซึ่งกล่าวว่า วัดและพระสงฆ์เป็นขุมกำลังสำคัญของชุมชนและสังคม พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในสังคมมากยิ่งขึ้น เพื่อการสงเคราะห์ชาวโลกตามพุทธเจตนาทางศาสนา อีกทั้งพระราชวรานูนิ (2533, หน้า 12-14) ได้กล่าวถึง พุทธบัญญัติทางศาสนาซึ่งกล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ 2 ด้านคือ ต่อตนเองเกี่ยวกับการศึกษาพระธรรมและสืบต่อพระศาสนา และหน้าที่ต่อผู้อื่นคือ การทำประโยชน์ให้แก่สังคม อันได้แก่ การให้การศึกษ การเผยแพร่ และการสงเคราะห์

จากการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ วัด และชุมชน จากอดีตจนปัจจุบัน พบว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานทางสังคมที่มีความแตกต่างจากประชาชนทั่วไปมีวัตถุประสงค์

ในการดำรงเพศเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ต่างออกไป และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ แต่พระสงฆ์ก็ไม่ได้ปลีกตัวแยกจากประชาชนอย่างเด็ดขาด เพราะการบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสี่จากประชาชนเพื่อการยังชีพ ดังนั้นจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องตอบแทนประชาชนโดยการชี้แนะหลักธรรม ในลักษณะเช่นนี้ จึงเสมือนข้อผูกพันระหว่างกันในบทบาทของพระสงฆ์กับบทบาทประชาชน ซึ่งความผูกพันนี้ดำเนินมาสืบปัจจุบัน ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทย ซึ่งพระราชวรมณี (2533, หน้า 12 -14) กล่าวว่า ในคำสอนของพระศาสนาทั้งธรรมและวินัยกำหนดให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ในสองลักษณะคือ ความสัมพันธ์ในระหว่างสังคมสงฆ์ที่ต้องมีการประพฤติปฏิบัติตามบทบัญญัติต่าง ๆ ในวินัยของสงฆ์ และความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ ซึ่งสงฆ์ถูกกำหนดให้ฝากชีวิตกับคฤหัสถ์ จากการที่สงฆ์เป็นผู้อุทิศตนเพื่อการศึกษาธรรมะ ละเว้นความสุขในการครองเรือน สมควรที่จะได้รับการยกย่องและช่วยเหลือด้วยการถวายอาหารและปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การครองชีพ และสงฆ์ต้องตอบแทนคฤหัสถ์ด้วยการแสดงธรรมะ ซึ่งเป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน

พระสงฆ์ได้ดำเนินบทบาทของตนในสองลักษณะคือ ลักษณะของโลกุตระธรรม ซึ่งเป็น การการดำเนินบทบาทในฐานะของผู้ที่แสวงหาความรู้ทางธรรม ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อความสงบและหลุดพ้นไปสู่นิพาน ซึ่งการลักษณะเช่นนี้เป็นบทบาทที่สังคมและพระสงฆ์คาดหวังแต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริงการที่พระสงฆ์ยังชีพด้วยการเลี้ยงดูจากประชาชนเมื่อประชาชนประสบปัญหา เป็นการยากที่พระสงฆ์จะนิ่งเฉย จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ พระสงฆ์ต้องอยู่ในบทบาทที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับลักษณะของโลกียธรรม คือ การปฏิบัติธรรมที่ยังต้องยุ่งเกี่ยวกับสังคมอยู่ นั่นคือไม่ปล่อยวางนิ่งเฉยเพื่อการบรรลุของตนฝ่ายเดียว แต่จะปฏิบัติธรรมด้วยการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความวุ่นวายสับสนของสังคมจากปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาปากท้องหรือความเป็นอยู่ ทั้งนี้บทบาททั้งสองประการดังกล่าวของพระสงฆ์ยังมีเป็นการยากที่จะหาข้อสรุปได้ว่า พระสงฆ์ควรจะแสดงในบทบาทใด ระหว่างความเป็นจริงกับความคาดหวัง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของ Biddle .E (อ้างใน อรรถธรรม ดิระคอม, 2527, หน้า 104) ซึ่งกล่าวว่า ด้วยเหตุที่บทบาทเป็นความคาดหมายทางการ

กระทำในสถานภาพหนึ่ง ๆ ของบุคคลว่าควรจะมีบทบาทเช่นไร โดยมีการเรียนรู้เพื่อให้ทราบว่า จะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทเช่นไร ซึ่งการเรียนรู้อาจเกิดจากการเลียนแบบ การสังเกต เพื่อการแสดงบทบาทต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่ตนเองต้องการ ทั้งนี้การแสดงบทบาท อาจสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ บทบาทตามอุดมคติหรือบทบาทตามความคาดหวัง เป็นการคิดในการแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า หากแต่ไม่ได้กระทำจริง ๆ ส่วนบทบาทที่เป็นจริงจะอยู่ในระดับการกระทำไม่ใช่การคิดเท่านั้น ทั้งนี้บทบาทตามอุดมคติ มีความสัมพันธ์กับบทบาทที่เป็นจริง เพราะบทบาทตามอุดมคติ เป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทที่เป็นจริง

อุดมการณ์สำคัญในการทำงานของค่ายคือ ความพยายามในการนำเสนอภาพพจน์ของพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะจากการจัดเกล้าทางสังคมด้านคุณธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นการพยายามรื้อฟื้นบทบาทการเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรมทางสังคม และการพยายามดำรงรักษาสถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์ให้ดำรงอยู่ โดยได้รับการยอมรับจากสาธารณชนท่ามกลางสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคม ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2524, หน้า 38 - 47) ซึ่งกล่าวว่า ปัญหาความดกดำของบทบาทสงฆ์ทำให้พระสงฆ์เกิดความตื่นตัวที่จะพยายามฟื้นฟูบทบาท และสถานภาพของตนในสังคม ทั้งในด้านศีลธรรม จรรยา และบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมบูรณ์ สุขสำราญ และ พลศักดิ์ จริยไกรศิริ (2526) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์ถึง บทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พบว่า การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนไว้ในสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1.1 จากการศึกษาพบว่า เยาวชนและผู้ปกครองตลอดจนสังคมให้การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรมทั้งในการของการปฏิบัติและความรู้ และเชื่อว่า พระสงฆ์ควรจะเป็นผู้ดำรงบทบาทของการเป็นผู้นำเพื่อทำหน้าที่ในการจัดเกล้าคุณธรรมแก่ผู้คนใน

สังคม ดังนั้นจึงควรที่จะมีการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนา จัดเถลาคุณธรรมให้มากยิ่งขึ้น

1.2 จากการศึกษาพบว่า การที่ค่ายคุณธรรมของวัดอุโมงค์สามารถดำเนินกิจกรรมใน บทบาทของการจัดเถลาคุณธรรมให้แก่เยาวชน อย่างได้ผลสัมฤทธิ์เป็นที่น่าพอใจนั้นเพราะ มีการ ประสานงานที่ดีระหว่างวัด โรงเรียน และครอบครัว ฉะนั้นหากเชื่อว่า เยาวชนคือความหวังใน อนาคตของสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการประสานร่วมกับระหว่างครอบครัว โรงเรียน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันสงฆ์ ในการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดกิจกรรมพัฒนาจัดเถลา เยาวชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

การที่ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานค่ายคุณธรรม ทำให้แง่มุมมองของผู้วิจัยบาง ส่วนอาจเป็นไปในลักษณะของคนใน ซึ่งอาจมองข้ามจุดด้อยของกระบวนการจัดเถลาและมีความรู้ สึกคล้อยตามกับลักษณะงานการจัดเถลาคุณธรรมของทางค่าย ฯ จึงอาจทำให้เป็นข้อจำกัดประการ หนึ่งของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดว่า จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ หากมีผู้สนใจ เกี่ยวกับกระบวนการจัดเถลาทางสังคมโดยบทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าว จะสนใจจะศึกษาวิจัยใน มุมมองของคนนอก คงจะเกิดประโยชน์สูงสุดทางวิชาการและการนำไปใช้ในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ซึ่งยังคงมีมุมมองทางการวิชาการที่น่าสนใจศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. ควรมีการวิเคราะห์ถึงแนวคิดของประชาชน และพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม
2. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการดำเนินการเพื่อพัฒนาสังคม โดยบทบาทของพระ สงฆ์
3. ควรมีการศึกษาหาแนวทางในการส่งเสริมให้พระสงฆ์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาสังคมให้มากขึ้น